

neki, hogy Márta nem szép, az arca szeplős. Lászlón valóságos dühroham tör ki, feleségét nem tűri meg maga mellett s kínos bizonytalanságában nem hisz senkinek. Morvai, hogy véget vessen a тұrhetetlen helyzetnek, megoperálja, de az ideges ember nem tudja kivárni a kötés levételének határidejét, letépi szeméről a kötéléket és íme lát! Látja, hogy Márta szép, sokkalta szebb, mint ahogy elképzelte, tehát nem csalák meg. Látása azonban homályosulni kezd s csakhamar újra megvakul, most már örökre, de ez csodálatosképen nem bántja. Most lát egyszerre a maga lelkébe, látja rút önzését s igazi szerető szelidség és megértés tölti el a lelkét Márta végtelen boldogságára.

A regény, mint látjuk, egy önállóságra törekvő, erős női lélek rajzának indul, aztán egy szerelmes odaadásában teljesen felolvadó nővé alakul. Az első tökéletesen sikerült s igen megkapó, a második, mintha kissé bizonytalanná válnék: Mártáról nehéz elhinnünk, hogy annyira rabszolgája lesz férjének, Szécsyról pedig még nehezebb, hogy finom, művészelkü és művelt úriember letére úgy bánják a feleségével, mint egy háremhölgygel. Meglepetésszerű lelki átalakulása kevéssé valószínű s nem oszlatja el abbéli aggodalmunkat, hogy nem fog-e visszaesni zsarnoki önzésébe. Ez a jellemrajz túlzott, épen úgy, mint első regényében a hősnő anyjáié volt. A szerző, aki mestere a lelki ábrázolásnak, az efféle elrajzolást könnyen elkerülhetné. Az ilyen jellemeket, bármennyire magyarázza is őket a regényíró, mindig hamisnak és idegenszerűeknek fogjuk érezni. Márta lekirajza azonban igen finom és pompás részletekben gazdag. Milyen szép: indulása a kiürült ősi házból, vagy ahogy meghódítja a munkásnőket, amikor tavaszi lázban megveszi egy virágárus leánynak minden virágát s felviszi műhelyben görnyedő társainak, vagy amikor meghatottan és gyöngéden visszautasítja Morvai házassági ajánlatát! Külön kell kiemelnünk első találkozását a vak Szécsyvel. Ez az újszerű megfigyelésben gazdag jelenet, mely két különös lélek egymásra találását adja elő egy hosszú és érdekfeszítő dialógusban, talán legművészebb része a regénynek. Csak néhány szépségre mutathatunk rá, de a szándékosan részletező tartalmi vázlat bizonyára még többet sejtet a hozzáértő regényolvasóval.

Szabó Mária értékes könyve első

munkájához méltó folytatás, melyre örömmel hívjuk fel szépirodalmunk minden komoly és kényes ízlésű barátjának figyelmét. *Színnyei Ferenc.*

Mohácsi Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései. Fordította Bartoniek Emma. (A Napkelet Könyvtára, 12. sz.) A nemzet sorsára kiható, történeti nagy katasztrófák okainak, illetőleg a megelőző állapotoknak megismerése rendszerint gyászos tanulsággal jár. Politikai hibák, pártviszályok, egyesek és egész osztályok bünei és mulasztásai szokták előkészíteni a sorsdöntő csapásokat. Így volt ez a mohácsi gyászos csatavesztés előtt is. A négyezredes évforduló újra ráterelte a figyelmet azokra a szomorú viszonyokra, amelyek közt ez a csapás hazánkat érte és amelyek a katasztrófális vereséget előidézték. A mohácsi vész korának szomorú viszonyait alig világhatja meg valami jobban, mint azok a jelentések, amelyeket Burgio Antal pápai nuncius 1525 és 1526 folyamán intézett hazánkból Sadoletto pápai titkárhoz. A török elleni védekezést szívében viselő VI. Hadrián pápa, majd ennek utóda, VII. Kelemen Vio Tamás bitorost, utána pedig Campeggio Lőrincet küldte követül Magyarországnak a nagy küzdelemre való felkészítésére. Ezek mellett működött Burgio nuncius, aki 1523 közepe óta csaknem állandóan hazánkban tartózkodott és tőle telhetőleg igyekezett a nehéz feladatnak megfelelni. Mindent látva és mindenről értesülve küldte jelentéseit Rómába.

Ezek a jelentések, amelyek az eredeti olasz nyelven a Monumenta Vaticana c. kiadványsorozatban (1884) jelentek meg, igen nagybecsűek hazánk akkori szomorú viszonyainak megismerése szempontjából. Már Fraknói felhasználta őket «Magyarország a mohácsi vész előtt» című munkájában. A Napkelet Könyvtára most magyar fordításban tette mindenki számára hozzáférhetővé Burgio jelentéseit.

A nuncius felfogása, amely ezekben a jelentésekben tükröződik, itt-ott kétségtelenül szubjektív színezetű, amint ez nem is lehet másként. De a kép, melyet jelentéseiből hazánk akkori állapotáról nyerünk, mégis szomorúan hű. Burgio jól látta a helyzetet. 1525 ápr. 13-i jelentésében mily lesújtóan találóan írja: «Az emberek itt annyira gyűlölik egymást, hogy nyugodtan elmondhatom: azalatt a két év alatt,

amióta itt vagyok Budán, igaz barátokat még nem láttam a magyar király udvarában». S ugyanakkor: «Az országgyűlésen mindenki arról beszél, amiről jólesik, össze-vissza, minden rend nélkül». A pártoknak egymás ellen alakított szövetkezései, az igazságszolgáltatás hibái, a tekintély hiánya, az önzés, a sok szó — kevés tett, a király tehetetlensége plasztikusan tűnnek ki a jelentésekből. Ezeket ismerve, Burgio tisztában volt azzal, hogy — mint 1526 január 18-án írja — ez az ország nem képes magát megvédeni, hanem ki van szolgáltatva az ellenség kegyelmének és úgy fog kikerülni a háborúból, ahogyan az ellenségnek tetszik. Az utolsó napok fellobbanó lelkesedése ugyan mintha a nunciusból is némi bizakodást öntött volna; de, sajnos, ez a reménykedés hiú volt.

Burgio jelentéseihez függelékül Brodarics kancellár csataleírásának, Szerémi György munkájából a Lajos király haláláról szóló fantasztikus mementódnak, Sárffy győri várparancsnok Lajos király holtteste megtalálásáról szóló levelének, II. Lajos Baththyány F. horvát bánhoz a mohácsi ütközet előtt írt leveleinek, Sperfogel lőcsei bíró naplója részletének és a pápai konzisztórium 1526 szeptember 19-i ülése jegyzőkönyvének fordítása van mellékelve a kiadványban.

A fordítás, amelyet magyarázó jegyzetek kísérnek, jó s a jelentések olvasását szomorúan élvezetessé teszi. *y.*

Révész Imre élete. A debreceni ref. egyház szép kiadványban róttá le kegyetes halálját egykori nagynevű lelkipástor, Révész Imre (1826—1881.) iránt: születésének százéves fordulójára megírta életrajzát.

A tíz fejezetre oszló, három képpel díszített terjedelmes mű általában hű képet ad a magyarországi protestáns egyház néhai vezető alakjának küzdelmes tevékenységéről s nagy tárgyilagossággal fejtegeti Révész érdemeit tudományos, politikai és egyházi téren. A mai nemzedék szempontjából nem fölösleges megemlíteni, hogy Révész hangoztatta először egy protestáns irodalmi társulat felállításának és a magyar protestáns egyháztörténelem megírásának fontosságát; az elmunkálatok is tőle valók. Másfelől annak idején főképp az a bátor kintartása kellett feltűnést, mellyel az önkényuralom korában a protestánsokra sérelmes rendelet visszavonása érdekében harcolt.

Mint egyházi szónok, korának egyik legértelmesebb igehirdetője volt. Prédikációin s nagyszámú kisebb dolgozatain kívül becsesek azok a monografiák (Erdősi János, Dévai Bíró Mátyás, Kálvin élete stb.), melyekben tudós felkészültséggel a protestantizmus egy-egy kiválóságának jelentőségét állapította meg.

A mű borítékán a szerző nincs megnevezve. Csak az utószó árulja el a könyv keletkezésének azt az érdekes mozzanatát, hogy írója az életrajz hőségének unokája, Révész Imre, az ismertnevű történetíró s debreceni ref. lelkész. A vérségi kapocs nem tette elfogulttá a szerzőt. Derék munkája annak bizonyossága, hogy tapintattal a kegyelet s a tudomány érdeke szépen összeegyeztethető. *A. B.*

Pais Dezső Magyar Anonymusa. Egész középkori történetírásunknak kétségtelenül legnépszerűbb, legismeretebb alakja Béla király jegyzője, az egyetlen e kori történetírónk, kinek szobrot állítottunk, s a latinul írók közül az elsőek egyike, kinek művét magyarra lefordították. Úgy hisszük, népszerűségének legfőbb oka, hogy az ő munkája az egyetlen kerek és összefüggő elbeszélése a magyarság honfoglalásának, a magyar nemzet élete egyik legnagyobb fontosságú mozzanatának. Pedig Anonymus munkája, a *Gesta Hungarorum*, nem is olyan régóta ismeretes. A másik ránk maradt árpád-kori magyar történelem, a Szent László korában készült *Gesta*, s XII. századi folytatásai, előbb a még szintén Árpád-kori Kézai Simon mester, majd a Nagy Lajos-kori Kálti Márkus, végül a mátyáskori Thuróczi János és az olasz Bonfini közvetítésével és részben átdolgozásában állandóan közkezen forogtak, s amikortól kezdve nyomon követhetjük azt, hogy a magyarság mennyit ismert multjából, attól kezdve mindig ez a Szent László idejében kezdett s II. Ulászlóig folytatott történelem volt a magyarság történelmi ismereteinek legfőbb, a honfoglalásra pedig egyetlen forrása.

Igy volt ez 1746-ig, Anonymus «*Gesta Hungarorum*»-a felfedezése és kiadásáig. Egyáltalán nem véletlenség, hogy épen a XVIII. század derekán fedezték fel a bécsi udvari (ma nemzeti) könyvtárban őrzött, addig csak a könyvtár katalógusaiból ismert kéziratot. Méltán nevezhették a XVIII. századot a magyar tudományosság, elsősorban a tör-